

ГЛОБАЛЬНЕ ЛІДЕРСТВО У СУЧАСНІЙ СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Т. В. ШТАЛЬ, доктор економічних наук;

В. О. КОЗУБ, кандидат економічних наук

(Харківський державний університет харчування та торгівлі);

М. М. КОЛІСНИК, кандидат наук з державного управління

(Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця)

Анотація. *Мета статті – розкрити зміст і особливості концепції глобального лідерства в сучасній системі світогосподарських відносин. Систематизовано погляди науковців на зміст і особливості процесу формування лідерства в глобальній економіці. Визначено чинники глобального лідерства у XXI ст. Виділено сфери оцінювання у ході аналізу глобального лідерства. На основі виявленого взаємозв'язку найбільш важливих процесів глобалізації з основними групами учасників глобального поділу праці запропонована модель глобального лідерства у сучасній світовій економіці.*

Ключові слова: *глобальне лідерство, країни-лідери, потенційні лідери, аутсайдери.*

Глобальна парадигма у XXI ст. стала провідною в економічних дослідженнях, цьому сприяли системна інтернаціоналізація факторної мобільності, планетарна експансіоністська мотивація транснаціональних корпорацій (ТНК), регіонально-континентальна консолідація світогосподарського розвитку, універсальна ринкова інституціоналізація, регулятивна лібералізація і гармонізація. У глобальній економіці відбувається швидка країнова поляризація розвитку, яка призводить до виникнення як лідерів, так і аутсайдерів світового господарства. Численні індексні оцінки лідерства нерідко стосуються різних аспектів життя сучасного суспільства, зазвичай об'єднуючи низку первинних індикаторів, які самі також можуть слугувати основою для порівняння. З огляду на це виникає двоїста система оцінювання досягнутих економічних результатів, що зумовлює потребу оптимізувати дослідні моделі, виокремити чіткі ідентифікаційні підходи до визначення системного лідерства країни (компанії) та розробити комплекс уніфікованих оцінок для проведення відповідного компаративного аналізу.

Аналіз наукової літератури з означених проблем чітко доводить, що доміантними

моделями сучасної ідентифікації країнового лідерства є щонайменше три підходи, в яких відображені ідеї системного оцінювання (О. Білорус, І. Валлерстайн, В. Кудров, Д. Лук'яненко, Ю. Пахомов, Є. Панченко, Р. Фукуяма, Т. Кальченко), конкурентоспроможності (Л. Антонюк, О. Швиданенко) та гіперлокалізації економічної діяльності (М. Кітінг, В. Солет, В. Чужиков) [1–4]. Утім, виникає чимало питань стосовно виявлення особливостей процесу формування лідерства в глобальній економіці, а отже, і необхідності його ідентифікації, зокрема, через загальновідому систему макроекономічних показників і специфічних аналітичних моделей оцінювання.

Метою статті є розкриття змісту й особливостей концепції глобального лідерства в сучасній системі світогосподарських відносин.

Особливістю дослідження проблеми глобального лідерства у вітчизняній науковій школі є переконання численних авторів у необхідності диференціації цілого на окремі складові, в яких, на думку вчених, відображається суть і значення руху факторів виробництва, а також їхня гіперлокалізація в окремих регіонах світу. Серед останніх праць слід назвати ґрунтовний аналіз управлінської діяльності провідних ТНК, що був здійснений

В. А. Білошапко. Натомість Т. В. Завгородня до визначення проблеми лідерства підійшла з позиції оцінки брендів, а Ю. В. Гайдай, навпаки, більше уваги приділила інституціоналізації глобального економічного розвитку.

Д. Г. Михайлини зосередив увагу на визначенні зон концентрації глобальних товарних потоків за умов транснаціоналізації економічних відносин. Дослідження українських фахівців М. П. Хмари та Л. М. Лиськової присвячені аналізу основних механізмів та інструментів інноваційної складової технологічних політик держав-лідерів, зокрема Європейського Союзу.

Найбільш глибокі, системні дослідження феномена лідерства належать вітчизняним авторам Д. Г. Лук'яненку та А. С. Філіпенку. Зокрема, А. С. Філіпенку запропонував вивчати проблему лідерства в глобальній економіці через дослідження багаторівневої ієрархічної системи, що охоплює світову глобалізацію, глобалізацію на рівні окремої країни, галузевий зріз глобалізації та глобалізацію нарівні компанії [5, с. 22–23].

Отже, щоб визначити лідерство в сучасній системі міжнародних відносин, необхідно виділити два рівні – макроекономічний, на якому проводиться рейтингування країн-лідерів, і мікроекономічний, на якому лідерами є бізнесові структури з високими (низькими) питомою вагою у структурі виробництва певних товарів і послуг і позиціями щодо обсягів їх продукування у глобальній економіці. Головними суб'єктами глобального ринку є міжнародні корпорації, які генерують і поширюють у світовому масштабі нові ідеї, товари, послуги, виробничі процеси, технології менеджменту, натомість регуляторна функція залишається зоною відповідальності урядів або наднаціональних структур. При цьому на регіональному рівні можна розглядати як потужні інтеграційні угруповання, так і мікрорегіональні зони швидкого економічного зростання, відомі під назвами кластери, технопарки, технополіси тощо. Нерідко ці інноваційні форми мають складний характер відносин, у яких поєднуються як інтеграційні, так і дезінтеграційні процеси, перетинаються взаємні інтереси, відбувається трансферт

факторів виробництва та розподіл результатів праці. Утім, на будь-якому рівні ідентифікації лідерства процес товаризації економічних відносин є визначальним, що означає перетворення речей або ідей на товар, який має свою ціну на локальних, регіональних, мегарегіональних і глобальних ринках.

Вивченню пропорцій національних економік найбагатших і найбідніших країн світу присвячені праці багатьох дослідників. Президент Центру аналізу проблем глобального розвитку Н. Бердсолл дійшов висновку, що незважаючи на всі зусилля тих, хто декларує свої зусилля щодо зменшення дистанціювання країн третього світу, їхнє відставання останніми роками не тільки не зменшилось, а, навпаки, значно зросло. «У наш час США, країни ЄС та Японія є у 100 разів багатшими за Ефіопію, Гаїті та Непал (на початку ХХ ст. таке відставання було на рівні 10:1). Різниця в доходах на душу населення (10 % найбагатших американців до 10 % найбідніших ефіопів) перевищує 10 тисяч разів» [6, с. 84]. Не менш вражаючі факти наводить Дж. Перкінс, який підрахував, що якщо багаті люди на початку ХХ ст. жили краще за бідних у 19 разів, то вже наприкінці століття – у 78 разів; тобто розшарування сучасного суспільства стає дедалі більшим [7]. Ці дані свідчать про те, що в сучасних умовах розбіжності між державами світу стають усе більшими.

Глобальне лідерство у ХХІ ст. залежатиме від таких важливих чинників:

- уміння компаній мінімізувати свої витрати за допомогою «глобалізаційного ефекту» інтернаціоналізації виробництва;
- управління глобальним попитом, у якому постіндустріальні держави беруть найактивнішу участь не тільки через бізнесові структури, а й через узгоджену монетарну, грошово-фінансову та структурну політики;
- дальшої інституціоналізації системи регулювання соціально-економічних відносин, у яких національно-бізнесові чи коаліційно-бізнесові інтереси набуватимуть дедалі вагомішого значення, а отже, ставатимуть так званим глобальним клубом, якому належатиме провідна роль в управлінні світовим відтворювальним процесом;

- регулювання інноваційного попиту, чіткого позиціонування глобальних інноваторів та імітаторів, а також проведення збалансованої політики щодо них із залученням бюджетних коштів і грошових ресурсів міжнародних фондів;

- розроблення оптимальних монетарних систем, що забезпечують доволі високу оцінку національних (міжнародних) грошових одиниць, що дасть можливість одержати дешеві ресурси, товари та послуги з країн, що розвиваються;

- подальшої віртуалізації економічних відносин і можливості ухилення від сплати податків із боку провідних корпорацій;

- гнучкості та селективності в міжнародних економічних відносинах інтеграційних секторів національної економіки.

Вважаємо, що наведені чинники успіху країни-лідера треба вписувати в певну модель відносин у глобальній економіці та визначати напрями руху до так званого світового лідерства. При цьому у новій моделі розвитку економіки вкрай важливим залишається позиціонування глобально-регіонального бізнесу, його взаємодоповнюваність і формування характеру ієрархічних відносин, який базується

на інноваціях. Саме така компонентна структура буде призводити до зміни лідерів у багатьох сферах сучасної економіки.

Враховуючи ґрунтовні дослідження авторів [4, с. 29–40], з позиції сьогодення модель лідерства (аутсайдерства) можна структурувати графічно (рис. 1). З рис. 1 видно, що за сучасних умов найбільш важливими процесами глобалізації є інтернаціоналізація, регіоналізація, віртуалізація економіки, а відповідними новими формами, що консолідують цей процес, є створення мережного суспільства та аутсорсинг. Вони, з одного боку, сприяють максимізації прибутку власників, а з другого – зменшують відмінності у продуктивності праці між донорами та реципієнтами та у відповідній оплаті праці. Різний характер цих економічних процесів обумовив розбіжності результатів господарської діяльності, створивши три групи учасників глобального поділу праці: лідерів, потенційних лідерів і аутсайдерів світової економіки.

Нині економічне лідерство можна ідентифікувати передусім як країнове (держави Великої двадцятки, у тому числі країни Західної Європи), а також мегареґіони-лідери, фірми-лідери, мережні лідери тощо.

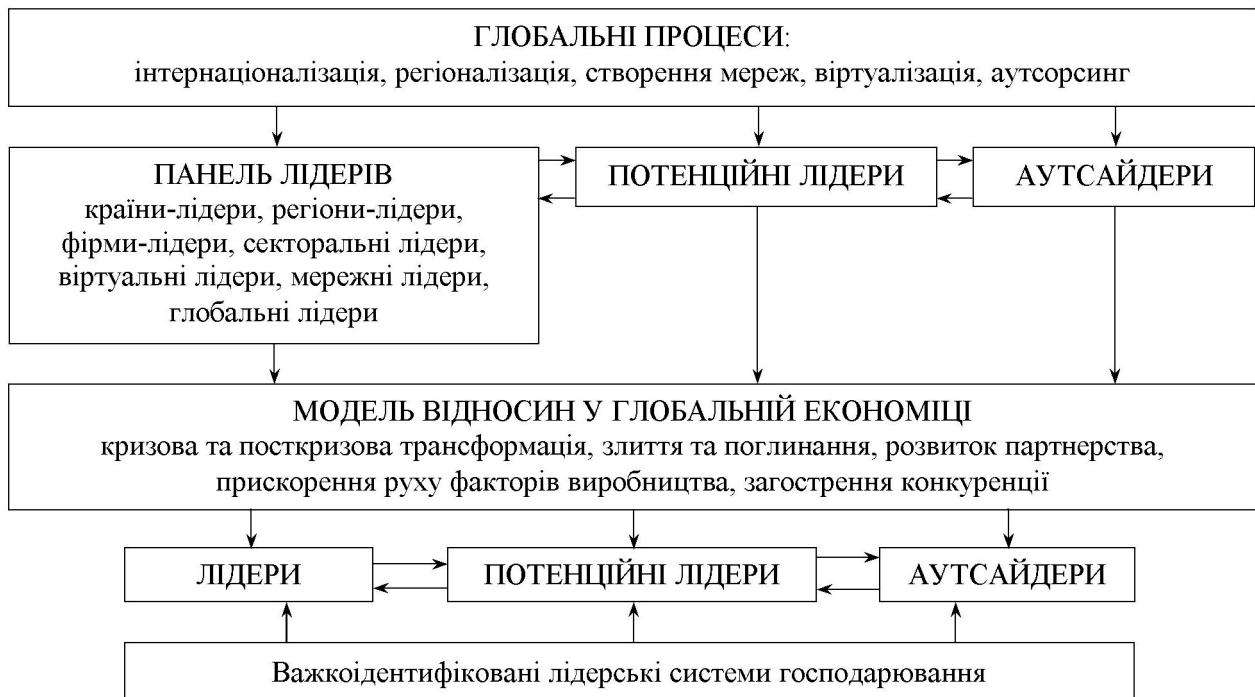

Рис. 1. Модель глобального лідерства у сучасній світовій економіці

Глобальне лідерство країни чи компанії завжди ідентифікувалося цілою системою загальновідомих макроекономічних показників і специфічних аналітичних моделей оцінювання, річні числові значення яких демонстрували міру їх домінування у світовій економіці. Слід зазначити, що традиційні підходи до визначення країни-лідера в глобальній економіці за показником ВВП на душу населення серед науковців піддаються критиці. Причини цього такі:

- наявність трьох основних підходів до розрахунку ВВП (за паритетом купівельної спроможності (стандарту), за валютним курсом і за Атласною методикою Світового банку) дають доволі неоднозначну картину лідерства. Деякі з країн із загального рейтингу фактично щороку можна міняти місцями. З огляду на це, С. Роузфілд досить слушно зауважив, що ВВП «...є показником ринкової вартості придбаних і придатних для реалізації товарів і послуг, породжених працею, і не враховує корисності, одержаної у вільний від роботи час. Тому цей показник є мірою виробничого потенціалу – спроможності країни виробляти споживчі, управлінські, інвестиційні та експортні товари, і тому він є більш корисним для оцінки економічного потенціалу країни, ніж її добробут» [8, с. 253]. Похідні від нього відносні показники ВВП на душу населення є також важливими, хоч у макроекономічних порівняннях, як правило, використовують також індикатори сукупного доходу, індивідуального доходу, медіального доходу тощо;

- не завжди враховується технологічна складова ВВП: рівень диверсифікації секторів може інколи сформувавши хибне уявлення про те, завдяки чому досягається доволі нестійке лідерство в глобальній економіці;

- щорічна ідентифікація лідерства за цим показником в умовах глобальної кризи може зробити країну передкризовим лідером і посткризовим аутсайдером (доволі характерним прикладом цього може вважатися Ірландія, яка входила в ЄС аутсайдером, потім перетворилася на так званого європейського тигра, маючи на зламі тисячоліть другий після Люксембургу показник ВВП на душу населення, а

згодом знов потрапила до групи країн, що мають суттєві проблеми з розвитком).

Із 1993 р. підхід до оцінки економічної потужності змінився, адже з'явилися новітні методики індикації світового багатства, а саме: фінансові та нефінансові активи, матеріальні оборотні засоби, невиробничі та нематеріальні активи. Перевагою такого комплексного підходу стало те, що було враховано майже все, а основним недоліком – те, що оцінка виробленого у минулому мала або експертний характер, або, навпаки, в умовах гіперінфляції деяких країн із транзитивною економікою вона набувала суто умовного характеру.

Останнім часом унаслідок посилення глобалізації світового господарства частіше використовуються індекси, які розкривають суть успішності тієї чи іншої компанії (фірми), а також країни, адже використання складних агрегованих показників дає можливість, з одного боку, оцінити успішність реформ, а з другого – ідентифікувати динамізм експансії. В оцінці економічних показників, що активно впливають на ціну облігації, відзначають рівень зайнятості, індекс споживчих цін, кількість нових будівельних майданчиків, індекс ділової активності Чикаго, а в прогнозуванні курсу долара до цього додаються міжнародна торгівля, поточний баланс, продуктивність праці тощо. Водночас країнові індикатори можуть суттєво відрізнятись. Так, у міжнародних порівняннях дедалі більше використовують національні статистичні індикатори, як правило, країн-лідерів: Німеччини, Японії, Франції, Великобританії, Китаю, Бразилії, а також ЄС.

У сучасному оцінюванні глобального лідерства найчастіше використовують кілька підходів: оцінку припливу прямих іноземних інвестицій і діяльність ТНК, глобалізацію технологічного базису, виміри регіональної інтеграції, фінансову глобалізацію та узагальнюючі показники глобалізації. Розглянувши значну кількість методик дослідження [2–5], ми дійшли висновку, що в аналізі глобального лідерства найважливішими є три сфери оцінювання: діяльність ТНК, технологічна складова та узагальнюючі індикатори глобалізації (рис. 2).

Сучасна діяльність ТНК оцінюється більше ніж тридцятьма параметрами, утім для дослідження технологічного лідерства можна використати найбільш значущі – структуру витрат на НДДКР, індекс концентрації Херфіндала, що дає змогу виявити обсяги потоків прямих іноземних інвестицій, а також індекс

транснаціоналізації. Узагальнюючі показники мають доволі велике значення, оскільки дозволяють побачити більш глибокі зв'язки у глобальній економіці. Найбільш вагомим при цьому є Індекс Керні, який розраховується сьогодні для 72 країн, на які припадає 97 % світового ВВП.

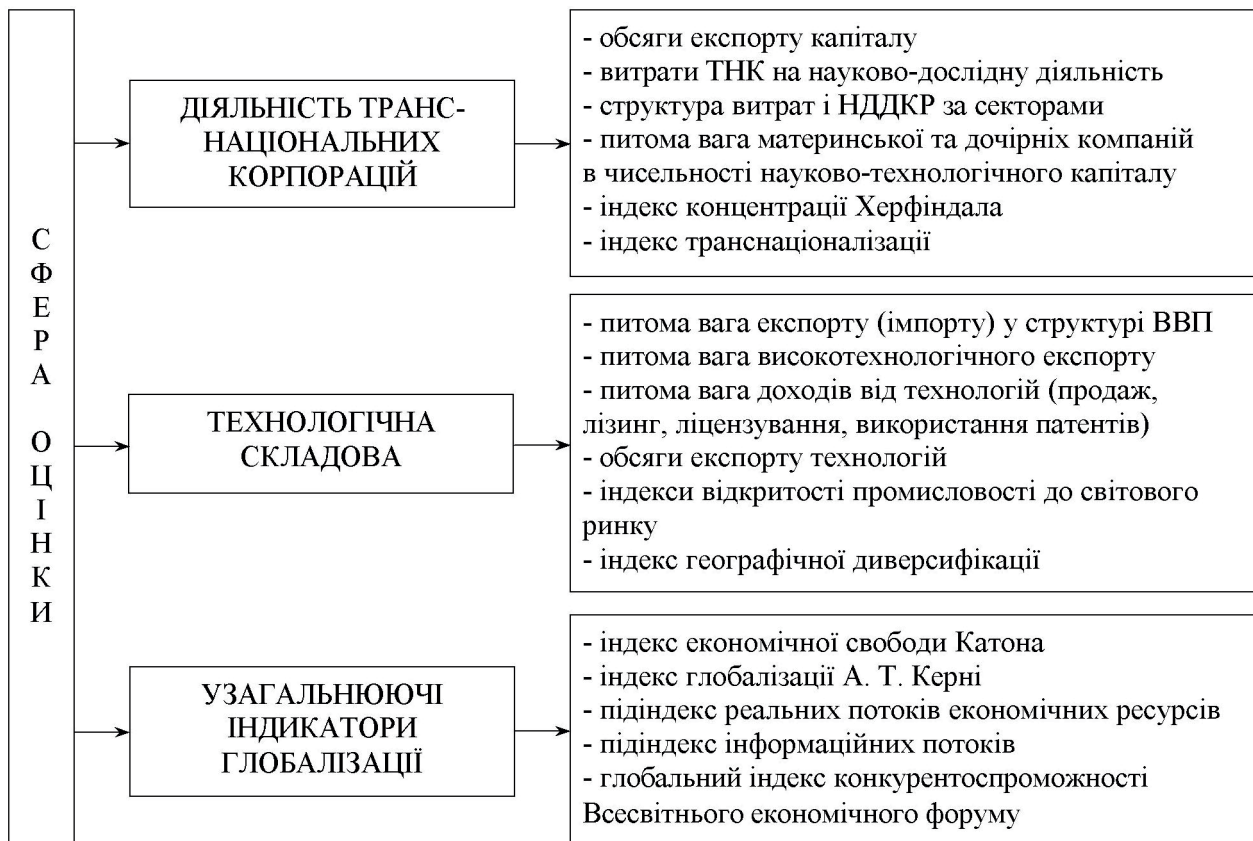

Рис. 2. Найважливіші індикатори оцінки лідерства в глобальній економіці

Отже, визначення глобального лідерства в сучасній системі світогосподарських зв'язків здійснюється на двох рівнях – макроекономічному, на якому проводиться рейтингування країн-лідерів, і мікроекономічному, на якому лідерами є бізнесові структури. Під час посилення глобалізаційних процесів у світовій економіці визначальну роль відіграють партнерські відносини за умови збереження конкуренції між окремими учасниками нових бізнесових утворень. Модель глобального лідерства пов'язує найбільш важливі процеси глобалізації з основними групами учасників глобального поділу праці. В ході проведення

аналізу глобального лідерства найважливішими є три сфери оцінювання: діяльність ТНК, технологічний базис і узагальнюючі індикатори глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білорус О. Економічна система глобалізму : монографія / Білорус О. – Київ : КНЕУ, 2003. – 360 с.
- Bilorus O. Ekonomichna systema hlobalizmu : monohrafiia / Bilorus O. – Kyiv : KNEU, 2003. – 360 s.

2. Кальченко Т. В. Глобальна економіка: методологія системних досліджень : монографія / Т. В. Кальченко. – Київ : КНЕУ, 2006. – 248 с.
- Kalchenko T. V. Hlobalna ekonomika: metodolohiia systemnykh doslidzhen : monohrafiia / T. V. Kalchenko. – Kyiv : KNEU, 2006. – 248 s.
3. Лук'яненко Д. Г. Суперечності та асиметрії глобалізації у євроінтеграційному контексті / Лук'яненко Д. Г. // Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: монографія ; за заг. ред. Д. Г. Лук'яненката, В. І. Чужикова. – Київ : КНЕУ, 2007. – С. 31–47.
- Luk'ianenko D. H. Superechnosti ta asymetrii hlobalizatsii u yevro-intehratsiinomu konteksti / Luk'ianenko D. H. // Spilnyi yevropeyskyi ekonomichnyi prostir: harmonizatsiia meharehionalnykh superechnosteï : monohrafiia ; za zah. red. D. H. Luk'ianenkata, V. I. Chuzhykova. – Kyiv : KNEU, 2007. – S. 31–47.
4. Технологічна модернізація в європейській економіці : монографія / О. С. Бурміч, О. Д. Лук'яненко, Є. Г. Панченко, В. І. Чужиков ; за заг. ред. В. І. Чужикова. – Київ : КНЕУ, 2013. – 266 с.
- Tekhnolohichna modernizatsiia v yevropeiskii ekonomitsi : monohrafiia / O. S. Burmich, O. D. Lukianenko, Ie. H. Panchenko, V. I. Chuzhykov ; za zah. red. V. I. Chuzhykova. – Kyiv : KNEU, 2013. – 266 s.
5. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А. С. Філіпенко. – Київ : Знання, 2007. – 670 с.
- Filipenko A. S. Hlobalni formy ekonomichnoho rozvytku: istoriia i suchasnist / A. S. Filipenko. – Kyiv : Znannia, 2007. – 670 s.
6. Бердсолл Н. Усиление неравенства в новой глобальной экономике / Н. Бердсолл // Вопросы экономики. – 2006. – № 4. – С. 84–89.
- Berdsoll N. Usylenye neravenstva v novoi hlobalnoi ekonomyke / N. Berdsoll // Voprosy ekonomyky. – 2006. – № 4. – S. 84–89.
7. Перкинс Дж. Исповедь экономического убийцы / Дж. Перкинс. – Москва : Pretext, 2005. – 358 с.
- Perkins Dzh. Ispoved ekonomicheskogo ubiytsy / Dzh. Perkins. – Moskva : Pretext. 2005. – 358 s.
8. Роузфілд С. Порівнюємо економічні системи: культура, багатство та влада в XXI столітті : [пер. з англ.] / С. Роузфілд. – Київ : [б. в.], 2005. – 370 с.
- Rouzfiled S. Porivniuiemo ekonomichni systemy: kultura, bahatstvo ta vlada v XXI stolitti : [per. z anhl.] / S. Rouzfiled. – Kyiv : [b. v.], 2005. – 370 s.

Т. В. Шталь, доктор економічних наук; **В. А. Козуб**, кандидат економічних наук (Харьковский государственный университет питания и торговли); **М. М. Колісник**, кандидат наук государственного управления (Харьковский национальный экономический университет имени Семёна Кузнецова). **Глобальное лидерство в современной мировой экономике.**

Аннотація. В глобальній економіці відбувається швидке розподілення країн на лідерів та аутсайдерів світового господарства. Визначення глобального лідерства в сучасній системі міжнародних відносин здійснюється на макроекономічному рівні – шляхом проведення рейтингування країн-лідерів, і мікроекономічному рівні – на основі вивчення лідируючих бізнес-структур. Метою статті – розкрити зміст і особливості концепції глобального лідерства в сучасній системі міжнародних відносин. Систематизовані погляди вчених на зміст і особливості процесу формування лідерства в глобальній економіці. Визначені фактори глобального лідерства в XXI в. Виділені сфери оцінювання при аналізі глобального лідерства. На основі виявленої взаємозв'язки найбільш важливих процесів глобалізації з основними групами учасників глобального розподілу праці пропонується модель глобального лідерства в сучасній світовій економіці.

Ключевые слова: глобальное лидерство, страны-лидеры, потенциальные лидеры, аутсайдеры.

T. Stahl, Dc. Econ. Sci.; **V. Kozub**, Cand. Econ. Sci. (Kharkiv State University of Food Technology and Trade); **M. Kolisnyk**, Cand. Public Adm. Sci. (Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics). **Global leadership in the modern world economy.**

Summary. The global economy is the rapid distribution of the leaders and outsiders of the world economy. Defining global leadership in the modern system of international relations made at the macroeconomic level – through the rating of leading countries and microeconomic level – based on the study of leading businesses. Disclosure content and concept features global leadership in the modern system of global economic relations. Systematized scientific views on the content and features of the formation process of leadership in the global economy. Factors global leadership in the XXI century. Areas of evaluation in the analysis of global leadership. Based on the identified relationship is the most important processes of globalization with key stakeholder groups global division of labor proposed model of global leadership in the modern global economy.

Keywords: global economy, global leadership, the country's leaders, potential leaders, outsiders.